

Francesca Bartrina

Raons d'un somriure

El juny de 2014 moria la doctora Francesca Bartrina i Martí, professora de la Universitat de Vic. Tenia 45 anys, com Maria Mercè Marçal i Montserrat Roig, totes mortes de càncer de mama. Nascuda a Serinyà (Pla de l'Estany), Francesca Bartrina va ser una especialista en l'obra de Caterina Albert / Víctor Català, i una de les primeres i més importants estudioses de la literatura de gènere al nostre país.

XAVIER XARGAY > TEXT

ARXIU FAMILIAR SALA-BARTRINA > FOTOS

El primer escenari

Serinyà, «un bon lloc per viure des de temps immemorials». El 1968, hi va néixer Francesca Bartrina i Martí, filla de la Paquita i d'en Josep. En el pregó de la Festa Major de 2009 deia: «Els contorns del paisatge que ens acarona de petits contribueixen a donar forma a les nostres experiències, a la nostra intimitat. La nostra personalitat està fortament arrelada al calidoscopi de sentiments, de colors, d'olors i de sensacions de l'escenari on vam viure els nostres primers dies. La literatura ens ensenya que la pàtria de les persones és justament la seva infantesa». Els estius, passava hores de lentitud proustiana llegint: «Va ser així com va començar la meva passió per la literatura i vaig descobrir la meva vocació. A Serinyà també hi he trobat l'amor per la llengua, per les llengües, per les catedrals que es poden construir amb les paraules». Afirmava que havia triat la carrera de filologia no per

un gust primmirat per la llengua, sinó per un gust profund per la lectura.

Al Col·legi Universitari de Girona, hi començà els estudis de filologia catalana, carrera que consolidava totes les lectures que li havien obert tants de mons. En arribar a la UAB per cursar-hi el quart curs, l'interès per la teoria literària la va inclinar cap a filologia hispànica. Més enllà dels coneixements acadèmics, la petja més fonda la va viure l'estiu del 1989, en un curs sobre poesia a Cadaqués: primer, perquè va contactar amb Joan Ferraté, qui, de manera informal però decisiva, li va fer de mestre; i, segon, perquè hi va conèixer Jordi Sala, que acabaria essent el seu marit i pare dels seus dos fills, l'Adrià i l'Emma, que, com no po-

Havia triat la carrera de filologia no per un gust primmirat per la llengua, sinó per un gust profund per la lectura

>> *La Francesca amb la seva filla Emma a Banyoles, març de 2003.*

dia ser d'altra manera, tenen noms literaris, d'obres de dones. També hi van descobrir la seva Arcàdia particular, on tornarien de manera regular. La Paqui de cal Masover havia esdevingut, ja, la Francesca Bartrina.

El segon escenari

Birmingham: en aquella ciutat va exercir de lectora durant tres anys (1993-1996), avalada per Enric Sullà, el seu professor a la UAB. La Universitat tenia una biblioteca impressionant i una sòlida tradició en els estudis de teoria literària. Mentre feia de lectora i eventual professora a la universitat de Wolverhampton, va cursar els estudis de

>> *Amb el seu fill Adrià,
a la Provença, l'agost de 2006.*

Master in Philosophy sota la direcció de l'especialista en teoria literària Maurice Biriotti. Els espadats de Dover, el *ferry*, la verdor i la pluja, el campus, les vivències intel·lectuals, les lectures, les xerrades, les visites de la parella, fins i tot les revisions del passaport per part de la policia quan la veien tan arrissada i morena, tan meridional... L'anglofília de la Cesca es va accentuar. Hi va descobrir, de manera gairebé autodidacta, la crítica feminista anglosaxona; els estudis de gènere aplicats a George Eliot li varen suggerir fer el mateix a la literatura catalana i, en especial, a Víctor Català. Podria ser —o no— que llegís o escoltés la següent afirmació de Judith Butler: «Qüestionar implica revitalitzar, no desacreditar». A l'ombra protectora de les grans escriptores angleses del XIX i del XX, amb Jane Eyre i Virginia Wolf al capdavant, va començar a qüestionar algunes lectures historiogràfiques que havia rebut al llarg de la carrera; també es va iniciar en els estudis de la literatura de gènere, la crítica feminista, terreny pràcticament erm en aquells temps a Catalunya, que faria fèrtil amb dos estudis cabdals: «La crítica literària feminista a Catalunya en els darrers trenta anys» (2005)

i «Escriptores catalanes canòniques: ballant en un camp de mines» (2007). L'Institut Català de la Dona ha reconegut la seva tasca amb la creació, aquest mateix any 2015, del premi «Francesca Bartrina i Martí» al millor treball de final de grau en estudis de gènere.

El tercer escenari

És, a partir de 1996, la Universitat de Vic. Allà, la Cesca Bartrina va desenvolupar totes les seves capacitats intel·lectuals, d'investigadora i de professora. El 21 de març de 2014 (tres mesos abans de la seva mort), en l'acte d'investidura de Doctor Honoris Causa a Federico Mayor Zaragoza per part de la Universitat de Vic - Universitat

L'Institut Català de la Dona ha reconegut la seva tasca amb la creació, aquest mateix any 2015, del premi «Francesca Bartrina i Martí»

Central de Catalunya, la doctora Bartrina en va llegir la *laudatio* i va recordar dues afirmacions de l'autor al seu assaig «Demà ja serà tard»: «La missió de la Universitat es pot resumir, a grans trets, així: ensenyar, ensenyar a ensenyar, investigar i ensenyar a investigar»; i també: «La Universitat necessària és aquella que es proposi fer de cada intel·ligència una consciència, un compromís personal amb la societat en què s'arrela i a la qual serveix». Totes les persones que varen treballar amb ella poden confirmar que, des de sempre, des d'abans que les escrigués Mayor Zaragoza, la Cesca s'havia fet seves aquelles afirmacions que van il·luminar el seu camí i els dels seus alumnes. De fet, tothom també coincideix en el fet que la doctora Bartrina il·luminava tot i tothom amb el seu somriure, el seu riure i les seves rialles.

Vivia la vida universitària amb intensitat investigadora, docent i gestora, des del Departament d'Interpretació i Traducció a la Facultat de Traducció i Interpretació. En l'acte d'homenatge que es va celebrar al Palau Robert el 21 de novembre de 2014, la doctora Meri Torres deia que «traduir implica llegir, interpretar, haver de tenir el coratge

>> *La Cesca amb el seu marit, en Jordi Sala, al Festival de teatre d'Avinyó, juliol de 2006.*

de fixar la nostra interpretació en un text; traduir és textualitzar l'encontre amb l'alteritat, traduir és reescriure per donar vida». Vist des d'aquesta perspectiva, era inevitable que Francesca Bartrina havia de formar part del Departament de Traducció, perquè des de joveneta llegia, es llegia i «compartia la història de les seves lectures, de les seves descobertes», i el seu compromís de feminista humanista (no és cap oxímoron!) la impel·lia a deixar-ho per escrit o, almenys, a calar la flama que encendria els interessos de les seves alumnes.

El 18 de juny de 1999 havia presentat la seva tesi doctoral —*Gènere i escriptura: l'obra de Caterina Albert / Víctor Català*—, que, adaptada i llimats molts aspectes teòrics, es va editar el 2001 amb el títol *Caterina Albert / Víctor Català. La voluptuositat de l'escriptura*. Després d'analitzar-hi el problema de les màscares que usava Caterina Albert i les duplicitats internes (tot a la llum de la crítica feminista anglosaxona), ofereix una visió diferent de tota l'obra de l'escriptora empordanesa. El seu treball va suposar una nova i profunda interpretació, que

en matisava d'anteriors. Llegeix la narrativa curta de Víctor Català com un tot unitari, des de la perspectiva temàtica. No deixa de costat ni el teatre ni la poesia ni tampoc la darrera novel·la publicada, *Un film (3.000 metres)*. Després d'aquest estudi, difícilment es pot estudiar Víctor Català obviant les seves aportacions.

Alguns dels càrrecs i funcions que va exercir són: fundadora i posteriorment directora del CEID (Centre d'Estudis Interdisciplinaris de la Dona); directora de la Càtedra UNESCO sobre Dones, Desenvolupament i Cultures; coordinadora de les Relacions Internacionals de la Facultat de Ciències Humanes, Traducció i Documentació

El seu llibre *The Routledge Handbook of Translation Studies*, publicat amb Carmen Millán, és considerat un manual de referència en l'àmbit mundial

(1997-2000); directora de la col·lecció «Capsa de Pandora», d'Eumo Editorial; coordinadora del Diploma en Subtitulació i Doblatge de l'ESCAC i la UVic; directora i docent del Màster online en Estudis de Gènere de la UVic i la Universitat de Barcelona (2005-2007); membre del consell assessor de *Lectora. Revista de Dones i Textualitat...* Els seus estudis són múltiples i abastaven diverses temàtiques; així, el seu llibre *The Routledge Handbook of Translation Studies*, publicat amb Carmen Millán, és considerat un manual de referència en l'àmbit mundial.

La seva energia i vitalitat la duïen a obrir totes les portes que tenia a l'abast. Va assistir al Canadà a un simposium sobre Salut i Càncer, a partir del qual volia iniciar una nova línia d'estudis sobre el càncer des de la perspectiva de gènere; va guanyar el Premi Recull de retrat literari Rafel Cornellà el 2006 amb «Caterina Albert, darrere la careta de Víctor Català». A l'antologia *Elles maten* hi publica una breu obra teatral, *Focs d'artifici*. Amb en Jordi Sala, van traduir *Vagines*, d'Eve Engles, i *La mare sempre em deia: No*, de Charlotte Kentley. El teatre era una de les seves altres grans passions.

El quart escenari

A Banyoles, la Cesca i en Jordi es comprometran en la Xarxa de teatre infantil i juvenil, i ella també col·laborarà amb la Biblioteca municipal. I, sobretot, hi estrenarà el paper més íntim, compromès i irrevocable: el de mare de l'Adrià i l'Emma, paper que la posarà en contacte amb d'altres pares i mares i que els durà a representar, el juny del 2013, en l'acte de comiat de la promoció de l'Adrià de l'escola de La Vila, una versió infantil de la llegenda de sant Jordi. La Cesca hi feia el paper de pregonera: reclamava un heroi que alliberés el poble del pèfid drac i hi prometia, mal que li pesava al rei, la mà de la princesa. Amb pas marcial i el somriure enlluernador que sempre la va caracteritzar, la Cesca feia mutis per la dreta...

El mutis fou, un any després, definitiu.

Xavi Xargay i Oliva és professor.